

การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการพึ่งพิงตนเองได้ของผู้สูงอายุ
ในตำบลตันหยงโป อำเภอเมือง จังหวัดสตูล*

DEVELOPING LIFELONG LEARNING PROCESS FOR SELF-RELIANCE OF
THE ELDERLY IN TANYONGPO SUB-DISTRICT MUANG DISTRICT
SATUN PROVINCE

ศุภรัตน์ พิณสุวรรณ

Suparat Pinsuwan

มูหำหมัด सालบิง

Muhammad Salaebing

คันสนีย์ จันทรอานภาพ

Sansanee Chanarnupap

มหาวิทยาลัยทักษิณ

Thaksin University, Thailand

E-mail: salaebing@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนาแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบ่งขั้นตอนการดำเนินงานออกเป็น 5 ขั้นตอนได้แก่ ระยะเตรียมการ ระยะการทบทวน ระยะการจัดทำแผน ระยะการนำแผนไปปฏิบัติ และระยะการติดตามประเมินผล สำหรับในระยะการทบทวน นักวิจัยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพตามแนวปรากฏการณ์นิยม เก็บข้อมูลโดยการสังเกต การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เจาะลึก การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผู้ให้ข้อมูลหลักมีจำนวน 30 คน ประกอบด้วย ผู้สูงอายุ สมาชิกในครัวเรือนผู้สูงอายุ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งทั้งหมดอยู่ในพื้นที่ตำบลตันหยงโป อำเภอเมือง จังหวัดสตูล ผลการวิจัยพบว่า “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุในตำบลตันหยงโป สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับเงื่อนไขใหม่ ๆ ของชีวิตและสังคม นอกจากความรู้ที่สั่งสมมานานจากรุ่นสู่รุ่นแล้ว ผู้สูงอายุยังเรียนรู้ เช่น การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการประกอบการชุมชน เป้าหมายสำคัญคือเพื่อความเป็นอยู่อย่างยั่งยืนและการพึ่งพิงตนเองได้ ผู้สูงอายุได้ใช้ความรู้ ภูมิปัญญา ประสบการณ์ และทักษะ ในกิจกรรมที่ยังคุณประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม

* Received 11 November 2019; Revised 19 December 2019; Accepted 31 December 2019

คำสำคัญ: การเรียนรู้ตลอดชีวิต, กิจกรรมที่ยังคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุ, ผู้สูงอายุ

Abstract

This article is an action research aiming to study and promote lifelong learning to the elderly. The study area is located in Tanyongpo Sub-district, Muang District, Satun Province. The research methodology is divided into 5 phrases: preparation phrase, research phrase, planning phrase, implementation phrase, monitoring and evaluation phrase. The research key informants were 30 persons consisting of the elderly, family members of the elderly, community leaders, village health volunteers, executives of the Sub-district Administrative Organization and the Sub-district Health Promoting Hospital. This research found that “lifelong learning” is tentatively the principal factor for life adjustment. These elderly are arguably potential and open for new learning to adjust themselves for self-reliance and sustainable livelihoods. Their new learning is such as entrepreneurship skills in community based tourism and community product enterprise. They have utilized their knowledge, wisdom, experiences, and skills for productive ageing activities benefit self, family and society.

Keywords: Lifelong Learning, Productive Ageing Activities, Elderly

บทนำ

การสูงวัยของประชากร (Population Ageing) เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ในปี พ.ศ. 2559 โลกของเรามีประชากรประมาณ 7,433 ล้านคน เป็นประชากรสูงวัยที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป 929 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 12.5 ของประชากรทั้งหมด (United Nations, Department of Economic and Social Affairs Population Division, 2016) สำหรับประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2559 ประชากรไทยมีจำนวน 65.9 ล้านคน เป็นประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ประมาณ 11 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 16.5 ของประชากรทั้งหมด ประเทศไทยได้กลายเป็นสังคมสูงอายุ (Aged Society) แล้ว เมื่อสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป สูงมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ประชากรไทยเพิ่มช้าลงอย่างมาก ปัจจุบันอัตราการเพิ่มประชากรไทยได้ลดต่ำลงจากร้อยละ 3 ต่อปี เหลือเพียงร้อยละ 0.5 ต่อปีเท่านั้น ในขณะที่ประชากรสูงอายุกลับเพิ่มขึ้นด้วยอัตราร้อยละ 5 ต่อปี ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Complete-aged Society) ในปี พ.ศ. 2564 เมื่อสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป สูงถึงร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด และในปี พ.ศ. 2574

ประเทศไทยจะเข้าสู่ “สังคมสูงอายุระดับสุดยอด” (Super-aged Society) เมื่อประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2556) รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2559 แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุจำนวนมากอยู่ในสภาวะเปราะบางและยากลำบาก หนึ่งในสามของผู้สูงอายุมีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน กล่าวคือ รายได้ต่ำกว่า 2,647 บาทต่อเดือน ผู้สูงอายุกลายเป็นกลุ่มเสี่ยงที่จะประสบกับภาวะยากจนสูงกว่ากลุ่มวัยอื่น ๆ ปัจจุบันบุตรยังคงเป็นแหล่งรายได้หลักของผู้สูงอายุแต่ก็ลดลงอย่างมาก ไม่เพียงเท่านั้น ผู้สูงอายุยังมีแนวโน้มเป็นโสดมากขึ้น ร้อยละของผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังคนเดียวหรือตามลำพังกับผู้สูงอายุด้วยกันมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น สอดคล้องกับขนาดของครัวเรือนไทยที่ปัจจุบันลดลงเหลือเพียงสามคนเท่านั้น ครอบครัวไทยได้เปลี่ยนรูปแบบจากที่เคยเป็นครอบครัวขยาย คนหลายรุ่นอาศัยอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่ กลายเป็นครอบครัวเดี่ยวที่จำนวนสมาชิกในครัวเรือนลดน้อยลง เหล่านี้เป็นสัญญาณเตือนว่า ศักยภาพของครอบครัวในการเกื้อหนุนผู้สูงอายุมีแนวโน้มลดลง การหวังพึ่งบุตรหรือครอบครัวเป็นหลักประกันในยามสูงวัยแต่เพียงอย่างเดียวเป็นไปได้ยากมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2559 ร้อยละของผู้สูงอายุที่ยังคงทำงานอยู่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น และมีจำนวนผู้สูงอายุที่ขอรับเบี้ยยังชีพสูงถึงราว 8 ล้านคน ใช้งบประมาณแผ่นดินรวมทั้งสิ้น 63,219 ล้านบาท (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2560)

ปัจจุบัน การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของไทย ถูกขับเคลื่อนไปตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้ในแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 โดยมีความพยายามหามาตรการเพื่อรองรับผู้สูงอายุจำนวนมากที่คาดว่าจะมีเงินสะสมไม่เพียงพอต่อการยังชีพ ในขณะที่ศักยภาพของครอบครัวในการเกื้อหนุนผู้สูงอายุมีแนวโน้มลดลง แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับนี้ตั้งอยู่บนแนวคิดพื้นฐานที่พยายามปรับกระบวนการทัศน์ของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุ โดยมองว่า “ผู้สูงอายุไม่ใช่บุคคลด้อยโอกาสหรือเป็นภาระของสังคม แต่สามารถมีส่วนร่วมเป็นพลังพัฒนาสังคม จึงควรได้รับการส่งเสริมและเกื้อกูลจากครอบครัว ชุมชน และรัฐ ให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี และคงไว้ซึ่งภาวะสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีให้นานที่สุด ขณะเดียวกันผู้สูงอายุที่ประสบความทุกข์ยาก ต้องได้รับการเกื้อกูลจากครอบครัว ชุมชน สังคม และรัฐ อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม” แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับนี้กำหนดยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุไว้ 5 ด้าน โดยมาตรการการให้การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นมาตรการสำคัญต่อยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ (คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2553)

ผู้วิจัยเลือกตำบลตันหยงโป อำเภอเมือง จังหวัดสตูล เป็นพื้นที่ศึกษาเนื่องจาก 1) ตำบลตันหยงโปเป็นชุมชนชนบทในพื้นที่เกาะบริเวณชายแดนไทย - มาเลเซีย ตั้งอยู่สุดเขตแดนใต้ของ

ประเทศไทยทางด้านฝั่งทะเลอันดามัน จังหวัดสตูล มีพื้นที่ทางทะเลติดต่อกับประเทศมาเลเซีย และมีประวัติศาสตร์ภูมิหลังเชื่อมโยงกับเมืองไทรบุรีของประเทศมาเลเซีย ประชากรส่วนใหญ่ในตำบลตันหยงโปนับถือศาสนาอิสลาม และมักจะมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติกับประชากรในประเทศมาเลเซีย ทำให้เอื้อและเกื้อหนุนต่อการย้ายถิ่นข้ามแดนไปทำงานในประเทศมาเลเซีย 2) ข้อสังเกตที่ได้จากการลงพื้นที่ของคณะวิจัยในเบื้องต้น พบว่า การย้ายถิ่นข้ามแดนของสมาชิกในครัวเรือนเพื่อไปทำงานในประเทศมาเลเซียส่งผลให้ผู้สูงอายุในตำบลตันหยงโปจำนวนไม่น้อยจำเป็นต้องดำเนินชีวิตอยู่ตามลำพัง ผู้สูงอายุมีแนวโน้มเป็นกลุ่มเปราะบางที่จะเผชิญปัญหาทั้งทางด้านจิตวิทยา สังคม และเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลเกิดความเสื่อมโทรม ส่งผลกระทบต่ออาชีพดั้งเดิมของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการทำประมงชายฝั่ง ผู้สูงอายุในตำบลตันหยงโปจำเป็นต้องปรับตัวและเรียนรู้ที่จะพึ่งพาตนเองในการดำเนินชีวิต 3) จากการสอบถามองค์การบริหารส่วนตำบลตันหยงโป เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2561 พบว่า ตำบลตันหยงโปประกอบด้วย 3 หมู่บ้าน หมู่ที่ 1 บ้านตันหยงโป หมู่ที่ 2 บ้านหาดทรายยาว และหมู่ที่ 3 บ้านบากันเคย ตำบลตันหยงโปมีจำนวนครัวเรือน 722 ครัวเรือน จำนวนประชากรรวม 3,014 คน มีจำนวนผู้สูงอายุ ประมาณ 366 คน (ร้อยละ 12.14) ตำบลตันหยงโปได้กลายเป็นสังคมสูงอายุ (Aged Society) แล้ว เนื่องจากมีจำนวนผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 10 ของจำนวนประชากรทั้งหมด

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนาแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ โดยใช้แนวคิด “ผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์” (Productive Ageing) เป็นแนวทางในการออกแบบวิจัย งานวิจัยนี้มุ่งค้นหาศักยภาพของผู้สูงอายุ แสวงหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ และส่งเสริมการนำศักยภาพของผู้สูงอายุมาใช้ประโยชน์ งานวิจัยนี้ตั้งอยู่บนแนวคิดพื้นฐานโดยมองว่าผู้สูงอายุไม่ใช่บุคคลด้อยโอกาสหรือเป็นภาระของสังคม แต่ผู้สูงอายุมีศักยภาพ มีการเรียนรู้และปรับตัวสามารถมีส่วนร่วมเป็นพลังพัฒนาสังคมได้ งานวิจัยนี้มีผลงานวิจัยสนับสนุน เช่น ผลงานวิจัยเรื่อง “ภาวะสูงวัยอย่างมีคุณประโยชน์กับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจในประเทศไทย” ของ เล็ก สมบัติ และคณะ ซึ่งทำการศึกษาภูมิปัญญาของผู้สูงอายุไทยที่ยังคุณประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชน และสังคม ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุให้ความหมายของการสูงวัยอย่างมีศักยภาพ ประกอบด้วย 6 มิติได้แก่ การอยู่อย่างพึ่งพาตนเองได้ การมีส่วนร่วมและยังประโยชน์ต่อสังคม การมีความองอาจทางปัญญา การคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตที่ส่งเสริมสุขภาพ การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และการเตรียมตัวเพื่อความมั่นคงยามชรา โดยกิจกรรมที่ยังคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุสามารถเป็นได้ทั้งกิจกรรมเชิงธุรกิจที่สร้างรายได้และกิจกรรมเชิงบริการที่ไม่สร้างรายได้แต่อำนวยความสะดวกให้แก่ครัวเรือน ชุมชน หรือสังคม (เล็ก สมบัติ และคณะ, 2554)

งานวิจัยนี้ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเองมากขึ้น มุ่งค้นหาศักยภาพของผู้สูงอายุ แสวงหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ และส่งเสริมการนำศักยภาพของผู้สูงอายุมาใช้ประโยชน์ งานวิจัยนี้ยังช่วยจุดประกายให้คนกลุ่มวัยอื่น ๆ มองเห็นศักยภาพของผู้สูงอายุที่สามารถยังคุณประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม และส่งเสริมให้คนทุกวัยสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเกื้อกูลกัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาและพัฒนาแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) แบ่งขั้นตอนการดำเนินงานออกเป็น 5 ขั้นตอนได้แก่ ระยะเตรียมการ ระยะการทำวิจัย ระยะการจัดทำแผน ระยะการนำแผนไปปฏิบัติ และระยะการติดตามประเมินผล ในแต่ละขั้นตอนมีการดำเนินงานดังนี้

1. ระยะเตรียมการ

ในการขับเคลื่อนกิจการเกี่ยวกับผู้สูงอายุในพื้นที่นั้น จำเป็นต้องประสานการทำงานร่วมกับผู้สูงอายุและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง และดำเนินงานในรูปแบบ “หุ้นส่วนในงานพัฒนาด้านผู้สูงอายุ” ในระยะเตรียมการ นักวิจัยใช้เวลาในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้สูงอายุและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลตันหยงโป ซึ่งได้แก่ ครัวเรือนผู้สูงอายุ แกนนำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โดยอาศัยช่องทางหลักได้แก่ การลงพื้นที่พบปะพูดคุย การเยี่ยมเยียนตามบ้าน การศึกษาดูงานและการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ

2. ระยะการทำวิจัย

ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยศึกษาศักยภาพของผู้สูงอายุและความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ยังคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุ นักวิจัยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพตามแนวปรากฏการณ์นิยม การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสังเกต การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสนทนา และการสัมภาษณ์เจาะลึก การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) ประเด็นในการสัมภาษณ์ อาทิ ภูมิหลังและข้อมูลโดยทั่วไปเกี่ยวกับผู้สูงอายุในตำบลตันหยงโป ศักยภาพและแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ ความต้องการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกิจกรรมที่ยังคุณประโยชน์ เป็นต้น

ผู้ให้ข้อมูลหลักมีจำนวน 30 คน จำแนกเป็นกลุ่มได้ ดังนี้

2.1 ผู้สูงอายุในตำบลตันหยงโป จำนวน 12 คน เป็นผู้สูงอายุที่สมาชิกในครัวเรือนย้ายถิ่นไปทำงานในประเทศมาเลเซีย จำนวน 6 คน และเป็นผู้สูงอายุที่ยังคงอาศัยอยู่กับบุตรหลาน จำนวน 6 คน โดยในจำนวนนี้ครอบคลุมทั้งผู้สูงอายุเพศหญิงและเพศชาย

2.2 สมาชิกในครัวเรือนของผู้สูงอายุในตำบลตันหยงโป จำนวน 6 คน ครอบคลุมทั้งเพศหญิงและเพศชาย ทั้งที่เป็นเยาวชนและวัยทำงาน

2.3 ตัวแทนภาคประชาชนในตำบลตันหยงโปที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ จำนวน 6 คน ประกอบด้วยแกนนำชุมชน จำนวน 3 คน ได้แก่ ประธานองค์กรชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำศาสนา และอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน จำนวน 3 คน

2.4 ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในตำบลตันหยงโปที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ จำนวน 6 คน ได้แก่ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลตันหยงโป จำนวน 3 คน และเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตันหยงโป จำนวน 3 คน

การดำเนินงานวิจัยตั้งอยู่บนหลักจริยธรรมคือ หลักความเคารพในบุคคล หลักคุณประโยชน์ และหลักความยุติธรรม ผู้ให้ข้อมูลหลักสามารถตัดสินใจได้เองอย่างอิสระในการเลือกเข้าร่วมโครงการ การจัดลำดับความสำคัญโดยให้คุณประโยชน์ที่ผู้ให้ข้อมูลหลักและชุมชนพึงได้รับมาก่อนคุณประโยชน์ของนักวิจัย และนักวิจัยไม่มีอคติต่อชุมชน สำหรับการเก็บรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลหลักนั้น การเปิดเผยตัวตนของผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้รับอนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลหลักแล้ว อย่างไรก็ตาม ชื่อที่ปรากฏในบทความวิจัยนี้เป็นนามสมมติ

3. ระยะการจัดทำแผน

ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยลงพื้นที่ตำบลตันหยงโปเพื่อแสวงหาแนวทางในการนำศักยภาพของผู้สูงอายุมาใช้ประโยชน์ ตลอดจนแสวงหาคณะทำงานในระยการนำแผนไปปฏิบัติซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ โดยเมื่อได้แนวทางในเบื้องต้นแล้ว นักวิจัยพร้อมด้วยคณะทำงานได้นำแนวทางไปปรึกษากองกร์ชุมชนถึงความเป็นไปได้ในการดำเนินงานก่อนที่จะมีการดำเนินการใด ๆ

4. ระยะการนำแผนไปปฏิบัติ

ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยร่วมกับคณะทำงานซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ เป้าหมายสำคัญคือ สนับสนุนความเป็นอยู่อย่างยั่งยืนและการพึ่งพิงตนเองได้ของผู้สูงอายุ

5. ระยะการติดตามและประเมินผล

ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยใช้วิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ สมาชิกในครัวเรือนผู้สูงอายุ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวนรวม 20 คน ตลอดจนการสังเกตท่าที ความสนใจ การตอบสนองของผู้สูงอายุในระหว่างดำเนินกิจกรรม และการประชุมรับฟังความคิดเห็นภายหลังเสร็จสิ้นกิจกรรม จะเห็นได้ว่า หุ่นส่วนในงานพัฒนาด้านผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการสะท้อนผล

6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้แนวคิด “ผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์” (Productive Ageing) เป็นแนวทางในการออกแบบการวิจัย แนวคิดนี้มองว่า ผู้สูงอายุมีศักยภาพ มีการเรียนรู้และปรับตัว สามารถมีส่วนร่วมเป็นพลังพัฒนาสังคมได้ แนวคิด “ผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์” ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหามายาคติของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุ เช่น การมองว่าผู้สูงอายุเป็นบุคคลด้อยโอกาสและเป็นภาระของสังคม (Amoss P. , 1981) ปัจจุบันมายาคติในลักษณะนี้กำลังถูกท้าทายด้วยกระบวนทัศน์ใหม่ซึ่งยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางและให้ความสำคัญกับความมั่นคงของมนุษย์ แนวคิด “ผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์” ประกอบด้วยหลักพื้นฐานที่สำคัญสองประการ คือ 1) หลักมนุษยธรรม (Humanitarian Aspect of Ageing) หมายถึง ผู้สูงอายุควรได้รับความช่วยเหลือตามหลักมนุษยธรรม และความต้องการด้านสุขภาพอนามัย โภชนาการ ที่อยู่อาศัย ครอบครัว สวัสดิการสังคม ความมั่นคงทางรายได้ การจ้างงาน รวมถึงการศึกษา ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็น “สิทธิขั้นพื้นฐาน” (Rights-base) ที่บุคคลทุกกลุ่มวัยพึงได้รับ การเกี่ยงที่จะดูแลผู้สูงอายุเพราะเหตุแห่งความแตกต่างด้านอายุ จึงเป็นการเลือกปฏิบัติซึ่งสังคมจะกระทำมิได้ และ 2) หลักการพัฒนา (Developmental Aspect of Ageing) หมายถึง ผู้สูงอายุควรได้รับการส่งเสริมบทบาทและการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (เล็ก สมบัติ และคณะ, 2554)

คำว่า “ผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์” หมายถึง ผู้สูงอายุที่มีความสามารถในการผลิตหรือบริการ แม้ว่าผลผลิตหรือบริการที่ได้นั้น ผู้สูงอายุอาจได้รับผลตอบแทนเป็นตัวเงินหรือไม่ก็ตาม (คันสนีย์ จันทรอานุภาพ และจันทรงค์ แรกพิณิจ, 2561) กิจกรรมที่ยังคุณประโยชน์เป็นกิจกรรมตามความชอบหรือความถนัดของผู้สูงอายุ ทั้งที่ทำเป็นบางเวลาหรือเต็มเวลา โดยกิจกรรมที่ยังคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุมีความหมายมากกว่าการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ หากแต่ยังรวมถึงการทำงานที่ไม่ได้รับค่าตอบแทนซึ่งมีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นด้วย เช่น งานอาสาสมัคร งานสาธารณประโยชน์ งานสาธิตการกุศล งานบริการในครัวเรือน งานส่งเสริมกิจการทางศาสนา เป็นต้น กิจกรรมที่ยังคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุเป็นไปได้ทั้งกิจกรรมเชิงธุรกิจและกิจกรรมบริการ (Hooyman N.R. & Kiyak H.A., 2002)

แนวคิด “ผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์” เสนอว่า ปัจจัยพื้นฐานที่เกื้อหนุนต่อการส่งเสริมผู้สูงอายุเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ มีอย่างน้อย 4 ประการคือ 1) การคิดดี หมายถึง มุมมองที่ผู้สูงอายุมีต่อตนเอง ผู้สูงอายุควรเป็นกลุ่มแรกที่ปฏิเสธมายาคติของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุ แล้วเปลี่ยนทัศนคติการมอง “ตนเอง” ใหม่ หันมองคุณค่า พลัง ศักยภาพ ความรู้ และความสามารถของตนเอง มากกว่าสรีระร่างกายที่แสดงออกจากภายนอก การทำให้ตนเองเชื่อมั่นในตนเอง (self-esteem) เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะว่าเมื่อตนเองมีความศรัทธาและเชื่อมั่นในตนเองแล้วก็ไม่ใช่ว่าเรื่องยากที่จะทำให้คนในสังคมเชื่อเหมือนที่ตัวเราเชื่อในตัวเอง ดังนั้นก่อนที่จะมีการปฏิบัติ

ความคิดของคนในสังคม ผู้สูงอายุจะต้องปฏิวัติความคิด ความเชื่อ ทศนคติ และมุมมองที่มีต่อตนเองเสียก่อน 2) ปัญญาดี หมายถึง การเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) ผู้สูงอายุที่สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขนั้นถือว่าเป็นกลุ่มที่เรียนรู้จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมได้เป็นอย่างดี ทั้งยังสามารถนำความรู้และศักยภาพที่มีในตนเองมาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาตนเองและสังคม ผู้สูงอายุต้องเป็นกลุ่มคนที่มีโลกทัศน์ที่เปิดกว้าง ไม่มีมุมมองที่แคบ เรียนรู้หรือจดจำเฉพาะเรื่องราวของช่วงอายุที่ตนเองเกิดและคุ้นชินเท่านั้น แต่จะต้องขยันเรียนรู้เพิ่มเติมในนวัตกรรมที่เกิดขึ้นมาในสังคมอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ที่ไม่หยุดนิ่งของผู้สูงอายุจะเป็นเส้นทางในการเปิดโอกาสสู่ความรู้ใหม่ ๆ เพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาตนเองให้เกิดความก้าวหน้า สามารถติดต่อสัมพันธ์กับคนกลุ่มวัยอื่น ๆ ได้อย่างเท่าเทียม 3) สุขภาพดี (healthy) หมายถึง สุขภาพกายและสุขภาพใจ สุขภาพส่วนบุคคลนั้นเป็นสิ่งสำคัญ หากบุคคลมีสุขภาพแข็งแรงจะเป็นเงื่อนไขแรกของการดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระและพึ่งพาตนเองได้ อันเป็นลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพและยังคุณประโยชน์ 4) สังคมดี หมายถึง การสนับสนุนทางสังคม (social well-being) สิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น ค่านิยมของสังคมที่ให้เกียรติและเห็นคุณค่าผู้สูงอายุ สมาชิกในครัวเรือนเข้าใจและยอมรับศักยภาพของผู้สูงอายุ สิ่งแวดล้อมทางสังคมในลักษณะนี้ย่อมสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ (จุฑารัตน์ แสงทอง, 2560)

ผลการวิจัย

จากการศึกษาศักยภาพของผู้สูงอายุและความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ยังคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุ นักวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ในงานวิจัยนี้มีแนวโน้มเห็นคุณค่าในตนเอง มีศักยภาพและการเรียนรู้ โดยความรู้และศักยภาพที่สั่งสมมานานจากรุ่นสู่รุ่นของผู้สูงอายุ ที่สำคัญได้แก่ ภูมิปัญญาในการทำประมงชายฝั่ง ภูมิปัญญาในการประดิษฐ์เครื่องมือจับสัตว์น้ำด้วยวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ภูมิปัญญาในการแปรรูปอาหารทะเล และภูมิปัญญาในการจักรสาน ผู้สูงอายุได้ใช้ความรู้ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นซึ่งสะสมอยู่ภายในตัวผู้สูงอายุ ในกิจกรรมที่ยังคุณประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว ตัวอย่างเช่น การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการทำประมงชายฝั่ง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ทำประมงชายฝั่งเป็นอาชีพครัวเรือน อาศัยเครื่องมือจับสัตว์น้ำอย่างง่ายที่ประกอบขึ้นเอง เน้นใช้วัสดุจากธรรมชาติ ชาวประมงแต่ละครัวเรือนจะมีเรือเอง เป็นเรือหางยาวขนาดเล็ก เอาไว้ออกทะเลหาปลา ชาวประมงสูงอายุจำนวนหนึ่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในกระชัง บางคนหันมารับจ้างซ่อมอวนหรือแห ทำเครื่องมือจับสัตว์น้ำและอยู่กับบ้านแทน ผู้สูงอายุสตรีบางคนเก็บหอยนางรมขาย รายได้ราววันละ 200-300 บาท บางคนรับจ้างแกะหอยกะพง รายได้ราววันละ 100 บาท รายได้ครัวเรือนของชาวประมงชายฝั่งจะไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับความสามารถจับหรือขายได้ในแต่ละวัน

นอกจากความรู้และศักยภาพที่สั่งสมมานานจากรุ่นสู่รุ่นแล้ว ผู้สูงอายุยังคงมีการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวให้สอดคล้องกับเงื่อนไขใหม่ ๆ ของชีวิตและสังคม ตัวอย่างเช่น หมู่บ้านบากันเคย ด้วยความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลและป่าชายเลน ทำให้ชาวประมงหลายกลุ่มวัยในหมู่บ้านมีการรวมตัวกันเป็นประมงอาสาหรือกลุ่มอนุรักษ์ ทำงานขับเคลื่อนเรื่องการป้องกันและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลและป่าชายเลน เพื่อความมั่นคงทางอาหารและความยั่งยืนของอาชีพประมง โดยกลุ่มอนุรักษ์เหล่านี้พยายามสร้างกติกาให้เป็นของทุกคน และพัฒนากติกาไปสู่การทำข้อบัญญัติท้องถิ่น กลุ่มอนุรักษ์จึงทำงานเชื่อมโยงกับหน่วยงานราชการและการเมืองท้องถิ่นด้วย และเป็นแกนหลักสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนในเวลาต่อมา

ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลตันหยงโป เล่าว่า “ชาวบ้านบากันเคยและในตำบลตันหยงโปส่วนใหญ่มีอาชีพทำประมงพื้นบ้าน ด้วยเครื่องมือประมงที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้าน การวางอวน ไซปลา ตกเบ็ดและรุนเคย พวกเราหากินอยู่กับทะเลมาอย่างยาวนาน แต่ในช่วงราวปี พ.ศ. 2538 เป็นต้นมา มีเรืออวนรุนของคนต่างถิ่นจำนวนกว่า 300 ลำ ซึ่งใช้เครื่องมือแบบล้างผลาญ เป็นการทำลายสัตว์น้ำขนาดเล็ก ทำลายหน้าดิน ฆ่าทะเล รวมทั้งได้ทำลายเครื่องมือประมงของชาวบ้านเสียหายไปจำนวนมาก ชาวบ้านจึงรวมตัวกัน ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ เป็นประมงอาสา เพื่อดูแลทรัพยากรของพวกเรา มีการออกเรือตรวจตรา ทั้งเรือและน้ำมันเราช่วยกันออก ถ้าจับได้เราก็พูดคุยทำความเข้าใจ ทำอย่างนี้เรื่อย ๆ จนกระทั่งเรืออวนรุนลดน้อยลง” (ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลตันหยงโป, 2561)

เลขาธิการสภาองค์กรชุมชนตำบลตันหยงโป เล่าว่า “นอกจากการเฝ้าระวังเรืออวนรุนแล้ว ทางกลุ่มยังทำกิจกรรมอนุรักษ์รูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านประมงอาสา เพื่อนำผลผลิตจากทะเลไปแปรรูปเป็นสินค้า เป็นรายได้ให้กับครอบครัว ซึ่งรายได้ส่วนหนึ่งจะนำมาสนับสนุนกิจกรรมฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลด้วย จากการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งมาอย่างต่อเนื่องและได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์ในพื้นที่ต่าง ๆ ภายใต้การสนับสนุนขององค์การการพัฒนาที่เข้ามาช่วยเหลือ ทำให้มีกลุ่มองค์กรเข้ามาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก กลุ่มประมงอาสาร่วมกันบากันเคยจึงได้เกิดแนวคิดในการจัดตั้ง “กลุ่มรีสอร์ตชุมชน” ขึ้น เพื่อรองรับนักเรียนนักศึกษา เครือข่ายองค์กรชุมชน ตลอดจนประชาชนทั่วไป กลุ่มรีสอร์ตชุมชนบ้านบากันเคยได้รับงบประมาณสนับสนุนเบื้องต้นจาก ศอ.บต. ส่วนชุมชนก็มาถือหุ้นด้วยการลงแรง ใครมาช่วยงานก่อสร้างก็ช่วยเราจัดไว้เป็นหุ้น ซึ่งมันดีที่ถอนหุ้นไม่ได้ แต่หุ้นแรงที่ลงไปจะตกถึงลูกหลานได้” (เลขาธิการสภาองค์กรชุมชนตำบลตันหยงโป, 2561)

ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลตันหยงโป เล่าอีกว่า “โปรแกรมท่องเที่ยวของกลุ่มรีสอร์ตชุมชนบ้านบากันเคยมี 2 แบบคือ แบบแรกเป็นการเที่ยวชมธรรมชาติ เช่น กินบนขนอนนอริมเล พิชิตทะเลแหวกสันหลังมังกร เล่นน้ำดำหอยกะพง ดูปะการัง ชมหมู่บ้านทะเล พิชิตกั้ง

ตั้งแต่นั้น ล่องเรือค้าขายข้ามป่าชายเลน พอกโคลนทะเล เป็นต้น ส่วนอีกแบบก็เป็นโปรแกรมการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตามวิถีของชุมชนชาวประมงและชุมชนมุสลิม เช่น ชมการลอบโกยจาก การสานหมวกตุง การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากทะเล และลิ้มรสชาติอาหารพื้นถิ่นจากฝีมือของกลุ่มสตรีและผู้สูงอายุ กฎของรีสอร์ทที่จะเคารพแนวปฏิบัติของชุมชนมุสลิมคือ ไม่เสพของมีนเมา หากมาเป็นคู่ ถ้าไม่ใช่สามีภรรยา กัน จะพักด้วยกันไม่ได้ และห้ามส่งเสียงดังรบกวนเสียงอาซานจากมัสยิด เป็นต้น” (ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลตันหยงโป, 2561)

นักวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกิจการของกลุ่มอนุรักษ์ รีสอร์ทชุมชน และสภาองค์กรชุมชน ทำให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้การทำงานร่วมกับคนหลายกลุ่มวัย เรียนรู้พลังชุมชนที่เกิดขึ้นจากกรรมกลุ่มและการสร้างเครือข่าย ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ โดยเฉพาะทักษะด้านการประกอบการในวิสาหกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน การผลิตและจำหน่ายสินค้าชุมชน ตัวอย่างการประกอบการท่องเที่ยวชุมชน การผลิตและจำหน่ายสินค้าชุมชนของหมู่บ้านบากันเคย พบว่าเน้นการดึงเสน่ห์แห่งภูมิปัญญา วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ซึ่งผู้สูงอายุคุ้นเคยเป็นอย่างดี มาใช้เป็นฐานในการสร้างรายได้และกระจายรายได้ภายในชุมชน ผู้สูงอายุได้เรียนรู้การเป็นวิทยากรในฐานะครูภูมิปัญญาของศูนย์เรียนรู้ชุมชน เรียนรู้การปรับใช้เรือหาปลาให้เป็นเรือนำเที่ยว เรียนรู้การพัฒนาตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ของสินค้าชุมชน ตลอดจนเรียนรู้การส่งเสริมการขายโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและสังคมดิจิทัล เป็นต้น หมู่บ้านบากันเคยได้รับรางวัลชุมชนดีเด่นจากหลายสถาบัน เป็นชุมชนต้นแบบด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน เช่น ในปี พ.ศ. 2560 หมู่บ้านบากันเคยได้รับการคัดเลือกจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมให้เข้าโครงการหมู่บ้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และในปี พ.ศ. 2561 ได้รับการพัฒนาเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์อย่างเต็มรูปแบบ ไม่เพียงเท่านั้น ในปี พ.ศ. 2561 หมู่บ้านบากันเคยยังได้รับการคัดเลือกจากกรมพัฒนาชุมชนให้เข้าโครงการชุมชนท่องเที่ยวโอท็อปนวัตวิถี ซึ่งหมู่บ้านบากันเคยได้ผนวกเอาหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลตันหยงโปเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งด้วย การพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านบากันเคย ได้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลตันหยงโป และชุมชนอื่น ๆ ในพื้นที่เกาะบริเวณชายแดนไทย - มาเลเซีย จังหวัดสตูล

ในขณะที่นักวิจัยลงพื้นที่ตำบลตันหยงโปเพื่อแสวงหาแนวทางในการนำศักยภาพของผู้สูงอายุมาใช้ประโยชน์นั้น นักวิจัยได้พบกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หมู่ที่ 2 บ้านหาดทรายยาว ซึ่งทำงานใกล้ชิดกับผู้สูงอายุและเคยเข้าร่วมประชุมโครงการชุมชนท่องเที่ยวโอท็อปนวัตวิถีในฐานะเครือข่ายของหมู่บ้านบากันเคยด้วย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หมู่ที่ 2 บ้านหาดทรายยาว เสนอว่า “ไม่ เป็นทรัพยากรที่หาได้ง่ายในตำบลตันหยงโป ภูมิปัญญาชาวบ้านรู้จักเลือกชนิดไม้และรู้วิธีการนำไม้มาใช้ประโยชน์โดยไม่รบกวนธรรมชาติและระบบนิเวศ นอกจากนี้เศษไม้ที่เหลือจากการก่อสร้างจำนวนมาก ยังมักจะถูกทิ้งไว้ ไม่ได้ถูก

นำมาใช้ประโยชน์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์รองเท้าไม้ จึงเป็นการนำวัสดุท้องถิ่นและวัสดุเหลือใช้มาสร้างรายได้เสริมให้กับคนในหมู่บ้าน และในหมู่บ้านหาดทรายยาวมีผู้สูงอายุที่มีความชำนาญด้านงานไม้ รับซ่อมและสร้างบ้านให้กับชาวบ้านในหมู่บ้านหาดทรายยาวมาเป็นเวลานาน ภรรยาของท่านเป็นครูสอนอัลกุรอานให้กับเด็ก ๆ ในหมู่บ้าน ผู้สูงอายุสองสามีภรรยามีจิตอาสาเพื่อชุมชนจนเป็นที่ยอมรับในหมู่บ้าน ท่านสามารถพัฒนาความชำนาญด้านงานไม้ไปสู่การทำรองเท้าไม้ เป็นการส่งเสริมอาชีพให้กับครัวเรือนที่ขัดสนและผู้สูงอายุ”

นักวิจัยพร้อมด้วยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หมู่ที่ 2 บ้านหาดทรายยาว จึงได้นำความคิดไปปรึกษาสภาองค์กรชุมชนและกลุ่มริสอร์ทชุมชน ถึงความเป็นไปได้ของการจัดตั้งกลุ่มผลิตภัณฑ์ รองเท้าไม้ เพื่อส่งเสริมอาชีพครัวเรือนผู้สูงอายุ ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลตันหยงโป เล่าว่า “ที่หมู่บ้านบากันเคยมีกลุ่มผลิตหมวกตุตง หรือหมวกที่ทำจากใบจาก เป็นวิสาหกิจของกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เดิมหมวกตุตงจะใช้เวลาออกเรือไปหาปลาหรือใส่กันแดด แต่กระแสน้ำท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทำให้ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ได้รับความนิยมไปทั่ว นักท่องเที่ยวที่เข้ามาที่หมู่บ้านบากันเคยจำนวนไม่น้อยถามหารองเท้าที่ต้องการเปลี่ยนรองเท้าเมื่อจะลงเรือ ลงทะเล หรือเดินบนทะเลแหวก โอกาสทางการตลาดมีความเป็นไปได้ที่จะจำหน่ายรองเท้าไม้ทำมือให้กับนักท่องเที่ยว ทางริสอร์ทชุมชนยินดีสนับสนุนให้วางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ร้านจำหน่ายสินค้าชุมชนได้ อีกทั้งเมื่อมีกลุ่มนักท่องเที่ยวต้องการศึกษาดูงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ทางริสอร์ทชุมชนยินดีแนะนำและส่งนักท่องเที่ยวไปศึกษาดูงานกลุ่มผลิตภัณฑ์รองเท้าไม้ที่หมู่บ้านหาดทรายยาวด้วย” (ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลตันหยงโป, 2561)

เมื่อได้รับการสนับสนุนจากสภาองค์กรชุมชนและกลุ่มริสอร์ทชุมชน นักวิจัยและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หมู่ที่ 2 บ้านหาดทรายยาว จึงได้มอบหมายให้ กะลา (นามสมมติ) ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานหลักในการจัดตั้งกลุ่มผลิตภัณฑ์รองเท้าไม้ วัตถุประสงค์คือ เพื่อจัดตั้งกลุ่มผลิตภัณฑ์รองเท้าไม้ และเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์รองเท้าไม้ที่สามารถวางจำหน่ายได้ กำหนดกลุ่มเป้าหมายคือ ครัวเรือนผู้สูงอายุในชุมชน หมู่ที่ 2 บ้านหาดทรายยาว การจัดตั้งกลุ่มผลิตภัณฑ์รองเท้าไม้ เป็นกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ เป้าหมายสำคัญคือ สนับสนุนความเป็นอยู่อย่างยั่งยืนและการพึ่งพิงตนเองได้ของผู้สูงอายุ การดำเนินงานตั้งอยู่บนแนวคิดพื้นฐานโดยมองว่าผู้สูงอายุไม่ใช่บุคคลด้อยโอกาสหรือเป็นภาระของสังคม แต่ผู้สูงอายุมีศักยภาพ มีการเรียนรู้และปรับตัว สามารถมีส่วนร่วมเป็นพลังพัฒนาสังคมได้ การจัดตั้งกลุ่มผลิตภัณฑ์รองเท้าไม้เน้นใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นการทำงานของคนหลายกลุ่มวัย เพราะงานไม้ มีทั้งงานเลื่อย ตัด เจาะ ไส ขัด และประดับ หากกลุ่มมีคนหลายกลุ่มวัยจะช่วยส่งเสริมเกื้อกูลกัน

ในการนำแผนไปปฏิบัติ เริ่มต้นจาก กะลา (นามสมมติ) ได้ติดต่อหาบาม บังหมาน (นามสมมติ) ผู้สูงอายุซึ่งชำนาญด้านงานไม้ ให้พัฒนาความชำนาญไปสู่การทำรองเท้าไม้ และขอให้เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับครัวเรือนผู้สูงอายุที่สนใจการจัดตั้งกลุ่มผลิตภัณฑ์รองเท้าไม้ เมื่อบังหมานสนใจและตอบรับแล้ว จึงได้ปรึกษาหารือร่วมกันว่าจะชักชวนใครเข้าร่วมกลุ่มบ้าง โดยทั้งสองคนเห็นชอบร่วมกันว่า ในช่วงเริ่มต้นนี้ กลุ่มไม่ควรมีขนาดใหญ่เกินไป น่าจะเริ่มต้นสมาชิกประมาณ 8-10 คน โดยเน้นเริ่มจากครัวเรือนที่สนิทคุ้นเคยกัน เพราะคุยเข้าใจกันง่าย หากมีปัญหาอะไร สามารถแก้ไขกันได้ง่าย เมื่อรวบรวมคนได้ประมาณ 10 คน จากครัวเรือนผู้สูงอายุที่ใกล้ชิดกัน นวัตกรรมชาวบ้านก็เริ่มเกิดขึ้นจากการลองผิดลองถูก บังหมานนำไม้หลายชนิด ทั้งเศษไม้หาได้จากธรรมชาติและเศษไม้เหลือจากการก่อสร้าง นำมาทดลองทำเป็นพื้นรองเท้า โดยเอารองเท้าแตะของคนในบ้านมาลงบนแผ่นไม้ แล้วใช้ปากกาวาด จากนั้นตัดออกมาเป็นรูปทรงพื้นรองเท้า ทดสอบน้ำหนัก ความคงทน และความยากง่ายที่จะนำมาประดิษฐ์ด้วยแรงกำลังของผู้สูงอายุ เด็ก และสตรี ในขณะที่บังหมานกำลังวุ่นอยู่กับการผลิตและทดสอบพื้นรองเท้า เหล่าสมาชิกคนอื่น ๆ ก็ช่วยกันหาวัสดุ เช่น เชือก ผ้า หลอดยาง แผ่นยางรองพื้น และกาว มาประดิษฐ์ส่วนประกอบอื่นของรองเท้า และเป็นลูกมือเรียนรู้งานไม้จากบังหมาน ทั้งงานเลื่อย ชัด เจาะ ไส เจียร เคลือบ และประดับ

ปัญหามีไว้เรียนรู้และแก้ไข การแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาของผู้สูงอายุช่วยสะท้อนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของผู้สูงอายุ เช่น แผ่นยางรองพื้นรองเท้าไม้ไม่สามารถหาได้ในพื้นที่ ต้องศึกษาค้นคว้าว่าจะได้มาและต้องพยายามเรียนรู้วิธีการที่จะใช้มัน เพราะเป็นความรู้ใหม่สำหรับการแก้ไขปัญหาทางด้านเทคนิคนั้น ทางกลุ่มได้รับคำแนะนำจากวิทยากรจากผลิตภัณฑ์รองเท้าทะเลจร ซึ่งเดินทางมาจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้มาสาธิตการขึ้นรูปรองเท้าและแนะนำเรื่องการเลือกยางพื้นรองเท้า นอกจากนี้ทางกลุ่มยังได้รับความอนุเคราะห์จากเจ้าของกิจการทำเฟอร์นิเจอร์ไม้ ในอำเภอดำรงใหญ่ จังหวัดสงขลา ได้ส่งช่างในร้านเดินทางมาสาธิตการผสมกาวและการใช้กาวอย่างถูกวิธีเพื่อความคงทนของรองเท้า ในที่สุดผลิตภัณฑ์ตัวอย่างก็สำเร็จออกมาได้ รองเท้าไม้คู่แรกเป็นรองเท้าแตะแบบหนีบ สามารถใส่ได้ทั้งบุรุษและสตรี

ในวสันตนา ณ ระเบียบบ้านของบังหมาน (นามสมมติ) เมื่อวันที่ 26 กันยายน 2561 “กลุ่มกาไสท” ได้เริ่มต้นขึ้นอย่างเป็นทางการ คำว่า “กาไสท” (Kasut) ในภาษามลายูถิ่นแปลว่า รองเท้า กลุ่มกาไสทเป็นการทำงานร่วมกันของคนหลายกลุ่มวัยในครัวเรือนของผู้สูงอายุ อัตลักษณ์รองเท้าของกลุ่มกาไสท คือ รองเท้าไม้ทำมือ ผลิตด้วยภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ และกำลังแรงงานของคนหลายกลุ่มวัย ร่วมด้วยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน กลุ่มกาไสทได้ประชุมวางแผนเปิดตัวกลุ่มและแนะนำผลิตภัณฑ์ ในวันที่ 24 ตุลาคม 2561 เริ่มเวลา 10.00 น. ณ บริเวณลานหน้าบ้านของบังหมาน ซึ่งเป็นที่ทำการของกลุ่ม โดยเชิญองค์การบริหารส่วนตำบลตันหยงโป กลุ่มรี

สอร์ทชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และชาวบ้านที่สนใจเข้าร่วมงาน จำนวนผลิตภัณฑ์ที่วางจำหน่ายในวันเปิดตัว มีจำนวนไม่น้อยกว่า 20 คู่ โดยทางกลุ่มทำการผลิตเพียง 1 - 2 แบบเท่านั้น กำหนดราคาขายคู่ละ 120 บาท ช่วงส่งเสริมการขายราคาคู่ละ 99 บาท โดยเน้นการจำหน่ายภายในตำบลตันหยงโปเป็นหลัก ไม่สนับสนุนการเคลื่อนย้ายแรงงาน เพราะเป็นครัวเรือนผู้สูงอายุ และสมาชิกในกลุ่มกาโสทผลิตรองเท้าไม้เป็นกิจกรรมเสริมเท่านั้น คือเมื่อมีเวลาว่างหรือหลังจากเสร็จงานในอาชีพประมงซึ่งเป็นอาชีพหลักแล้ว อีกทั้งตำบลตันหยงโปยังเป็นตำบลท่องเที่ยว มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ จึงไม่จำเป็นต้องนำสินค้าไปวางจำหน่ายภายนอก เงินที่ได้รับจากการจำหน่ายรองเท้า 1 คู่ (ราคา 99 บาท) ทางกลุ่มมีการวางแผนจัดสรรปันส่วนโดยหักไว้เป็นต้นทุนการผลิต คู่ละ 50 บาท หักไว้เป็นเงินสะสม คู่ละ 9 บาท และหักไว้เป็นเงินปันผล คู่ละ 40 บาท แนวทางในการวางแผนจ่ายเงินปันผลคือ 1) ให้สมาชิกลงเวลาทุกครั้งที่มีการรวมกลุ่มทำการผลิต 2) เற்றுญิกรายงานรายรับและรายจ่ายเป็นประจำทุกวันสิ้นเดือน 3) เற்றுญิกจ่ายเงินปันผลให้สมาชิกเป็นประจำทุกวันสิ้นเดือน โดยคำนวณจากหุ้นเวลาที่สมาชิกแต่ละคนสะสมไว้ในเดือนนั้น ๆ

ผลที่เกิดขึ้นในวันเปิดตัวกลุ่มและแนะนำผลิตภัณฑ์ ปรากฏว่า กลุ่มกาโสทได้รับการตอบรับอย่างดีจากเพื่อนบ้านในหมู่บ้านหาดทรายยาว ตลอดจนชาวบ้านในตำบลตันหยงโป ผู้นำชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบลตันหยงโป โดยมีผู้คนแวะเยี่ยมชมสินค้าและเลือกซื้อสินค้าของกลุ่มเป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังมีการสั่งผลิตสินค้าตามขนาดและรูปแบบที่ลูกค้าต้องการด้วย

การติดตามประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่มกาโสทนั้น นักวิจัยใช้วิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ สมาชิกในครัวเรือนผู้สูงอายุ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวนรวม 20 คน ตลอดจนการสังเกตท่าที ความสนใจ และการตอบสนองของผู้สูงอายุในระหว่างดำเนินกิจกรรม การประชุมรับฟังความคิดเห็นภายหลังเสร็จสิ้นกิจกรรม ผลที่ได้พบว่า 1) ผู้สูงอายุมีขวัญกำลังใจ มีความมั่นใจในศักยภาพของตนเอง และเห็นคุณค่าในตนเองมากขึ้น ข้อค้นพบที่น่าสนใจคือ ขวัญกำลังใจที่เกิดขึ้นนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นจากจำนวนเงินที่ได้รับจากการขายรองเท้าไม้ เนื่องจากจำนวนเงินที่สมาชิกได้รับโดยเฉลี่ยต่อคนแล้ว เป็นจำนวนเงินไม่มากนัก หากแต่ขวัญกำลังใจของผู้สูงอายุเกิดขึ้นจากการได้รับการยอมรับจากสมาชิกในครัวเรือน ชุมชน และสังคม การที่กลุ่มกาโสทได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกในครัวเรือน และได้รับการตอบรับอย่างดีจากเพื่อนบ้านในหมู่บ้านหาดทรายยาว ตลอดจนชาวบ้านในตำบลตันหยงโป ผู้นำชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบลตันหยงโป ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่าและประสบความสำเร็จนับเป็นการเสริมพลังให้กับผู้สูงอายุที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ยังคุณประโยชน์ต่อไป 2) ผู้สูงอายุมีศักยภาพและมีทัศนคติเปิดรับการเรียนรู้วิทยาการใหม่ ๆ มีการปรับตัวให้สอดคล้องกับเงื่อนไขใหม่ ๆ ของชีวิตและสังคม ตลอดจนสามารถทำงานร่วมกับคนกลุ่มวัยอื่นได้

การเรียนรู้ทั้งหมดนี้เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุเพื่อสนับสนุนความเป็นอยู่อย่างยั่งยืน และพึ่งพิงตนเองได้ 3) ผู้สูงอายุสามารถใช้ความรู้ ภูมิปัญญา ประสบการณ์ และทักษะ ในกิจกรรมที่ยังคุณประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม กลุ่มกาโสทเกิดขึ้นจากความปรารถนาของสมาชิกภายในกลุ่ม ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของผู้สูงอายุภายในกลุ่ม วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ส่วนใหญ่สามารถหาได้ง่ายในพื้นที่ และผลลัพธ์ที่ได้รับการตอบรับอย่างดีในวันเปิดตัว กลุ่มกาโสทและครัวเรือนผู้สูงอายุมีความมั่นใจในศักยภาพของตนเองว่าสามารถ ดำเนินการต่อเนื่องได้

อภิปรายผล

ข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย สอดคล้องกับแนวคิด “ผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์” ซึ่งเสนอว่า ผู้สูงอายุมีศักยภาพ มีการเรียนรู้และปรับตัว สามารถมีส่วนร่วมเป็นพลังพัฒนาสังคมได้ แนวคิดผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาภาคีที่สังคมมักมองว่า ผู้สูงอายุเป็นภาระของสังคม เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่เน้นการนำศักยภาพของผู้สูงอายุมาใช้ ประโยชน์ เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี โดยปัจจัยพื้นฐาน ที่เกื้อหนุนต่อการส่งเสริมผู้สูงอายุเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ประการหนึ่งที่สำคัญก็คือ “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” (จุฑารัตน์ แสงทอง, 2560) การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) หรือการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) นับเป็นกระแสหลักของสังคมที่ต้องการให้คน ในสังคมได้ตระหนักถึงการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องที่ไม่ได้สิ้นสุดลงหลังจากได้รับวุฒิทาง การศึกษา การเรียนรู้ตลอดชีวิตหรือการศึกษาตลอดชีวิตเป็นกระบวนกรเรียนรู้ที่สอดแทรกไป ในวิถีชีวิตของมนุษย์ เป็นสิ่งที่เกิดมาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ความรู้มีความสำคัญ จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้นมียุ่ หลากหลาย เช่น การฝึกปฏิบัติจากการทำงานจริง การฝึกอบรมในงาน การศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้ที่กล่าวมานี้ล้วนมีส่วน ช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต (ปิยะ ศักดิ์เจริญ, 2558)

การจัดตั้งกลุ่มกาโสทเป็นการส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย พระราชบัญญัติส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ให้นิยาม “การศึกษาตามอัธยาศัย” หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคลซึ่งบุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้ อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความสนใจ ความต้องการ โอกาส ความพร้อม และศักยภาพในการ เรียนรู้ของแต่ละบุคคล การจัดตั้งกลุ่มกาโสท เป็นการส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัยของ ผู้สูงอายุ มีลักษณะสำคัญดังนี้ 1) เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตอบสนองตามความต้องการของ ครัวเรือนผู้สูงอายุ 2) เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทและวิถีชุมชน 3) เป็นกิจกรรม การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับทุนชุมชน 4) เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีการทำงานร่วมกับคนกลุ่มวัย

อื่น 5) เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีการคำนึงถึงความยั่งยืน/ความต่อเนื่องของกิจกรรม และที่สำคัญ 6) เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่สนับสนุนความเป็นอยู่อย่างยั่งยืนและพึ่งพิงตนเองได้ของผู้สูงอายุ

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ อาชญญา รัตนอุบล และคณะ (อาชญญา รัตนอุบล และคณะ, 2554) ซึ่งเสนอว่า การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุควรเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตามความต้องการของผู้สูงอายุ โดยยึดหลักการส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมในวัยของตน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลงานของ ภูมิ โชคเหมาะ และคณะ (ภูมิ โชคเหมาะ และคณะ, 2554) ซึ่งเสนอว่า ผู้สูงอายุควรได้รับการศึกษาอบรม และเรียนรู้ตามความสนใจ ความสนใจ ความถนัด หรือความต้องการ เนื่องจากการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้สูงอายุปรับเปลี่ยนและสามารถดำรงชีวิตได้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม

สรุป

ข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยสนับสนุนว่า ผู้สูงอายุไม่ใช่บุคคลด้อยโอกาสหรือเป็นภาระของสังคม แต่สามารถมีส่วนร่วมเป็นพลังพัฒนาสังคมได้ โดย “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุในตำบลต้นหยงโป เป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ผลงานวิจัยแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีศักยภาพและการเรียนรู้ โดยความรู้และศักยภาพที่สั่งสมมานานจากรุ่นสู่รุ่นของผู้สูงอายุ ที่สำคัญได้แก่ ภูมิปัญญาในการทำประมงชายฝั่ง ภูมิปัญญาในการประดิษฐ์เครื่องมือจับสัตว์น้ำด้วยวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ภูมิปัญญาในการแปรรูปอาหารทะเล และภูมิปัญญาในการจักรสาน ผู้สูงอายุได้ใช้ความรู้ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งสะสมอยู่ในตัวผู้สูงอายุ ในกิจกรรมที่ยังคุณประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว นอกจากนี้ความรู้และศักยภาพที่สั่งสมมานานจากรุ่นสู่รุ่นแล้ว ผู้สูงอายุในตำบลต้นหยงโปยังคงมีการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวให้สอดคล้องกับเงื่อนไขใหม่ ๆ อยู่เสมอ เช่น การรวมตัวกันกับคนหลายกลุ่มวัยเป็นประมงอาสาหรือกลุ่มอนุรักษ์ ทำงานขับเคลื่อนเรื่องการป้องกันและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลและป่าชายเลน เพื่อความมั่นคงทางอาหารและความยั่งยืนของอาชีพประมง การรวมตัวกันกับคนหลายกลุ่มวัยตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านการท่องเที่ยวและด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจครัวเรือน ความเป็นอยู่อย่างพอเพียง และการพึ่งพิงตนเองได้ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่า “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุในตำบลต้นหยงโป เป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ จึงมีข้อเสนอดังนี้

1. การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุควรเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตามความสนใจ ความต้องการ โอกาส ความพร้อม และศักยภาพในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ในงานวิจัยนี้ การจัดตั้งกลุ่มกาสิโนเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ตามความต้องการของครัวเรือน ผู้สูงอายุ สอดคล้องกับบริบทและวิถีชุมชน สอดคล้องกับทุนชุมชน โดยมีการทำงานร่วมกับคนหลายกลุ่มวัย เป้าหมายสำคัญคือ เพื่อความเป็นอยู่อย่างยั่งยืนและการพึ่งพิงตนเองได้ของผู้สูงอายุ

2. การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ ควรส่งเสริมควบคู่กับการส่งเสริมด้านสุขภาพอนามัย เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับการเลือกรับประทานอาหารที่ถูกต้องตามหลักโภชนาการ การออกกำลังกายที่เหมาะสมกับวัย การป้องกันโรคในวัยสูงอายุ การพักผ่อนนอนหลับที่ถูกต้อง การจัดที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมเพื่อความปลอดภัยในบ้านและนอกบ้านสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น ผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องในการวิจัยนี้ เกือบทั้งหมดไม่มีข้อจำกัดเรื่องสุขภาพร่างกาย เช่น ไม่เป็นผู้ป่วยติดเตียง หรือทุพพลภาพ เงื่อนไขด้านสุขภาพร่างกายเป็นปัจจัยพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกิจกรรมที่ยังคุณประโยชน์ ผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์จำเป็นต้องรักษาสุขภาพความแข็งแรงของร่างกายให้เอื้อต่อชีวิตทางสังคมและการทำงานของสูงอายุ

3. การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ ควรส่งเสริมควบคู่กับการส่งเสริมด้านการปรับตัวทางสังคมและจิตใจ เช่น การเรียนรู้การยอมรับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจของตน การเรียนรู้การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนภายในครอบครัวหรือญาติพี่น้อง การเรียนรู้การทำงานร่วมกับคนหลากหลายกลุ่มวัย การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มหรือชมรมของคนวัยใกล้เคียงกัน การมีส่วนร่วมการทำงานกับสังคมและการเป็นอาสาสมัครหรือจิตอาสา เป็นต้น ผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องในการวิจัยนี้ส่วนใหญ่มีแนวโน้มเห็นคุณค่าในตนเอง มีมโนทัศน์ด้านบวกกับตนเองและครอบครัว แม้ผู้สูงอายุจะยอมรับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย แต่ไม่ได้มองว่าเป็นข้อจำกัดของการมีชีวิตทางสังคมและการทำงานที่ยังคุณประโยชน์ให้กับตนเอง ครอบครัว และชุมชน ผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์จะต้องเห็นคุณค่าในตนเอง เชื่อมมั่นในศักยภาพของตนที่สามารถเป็นพลังร่วมพัฒนาสังคมได้

4. การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ ควรส่งเสริมควบคู่กับการส่งเสริมด้านเศรษฐกิจและการออม เช่น การเรียนรู้การวางแผนการเงิน การออม และการลงทุนที่เหมาะสม รวมถึงการหารายได้เสริม เพื่อความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนพึ่งพิงตนเองได้ ผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องในการวิจัยนี้ส่วนใหญ่เน้นความเป็นอยู่แบบพอเพียง พอเลี้ยงตนเองได้ ไม่เน้นการขยายงานที่เกินความสามารถหรือเกินสมรรถนะทางร่างกายของตนเอง การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุในการวิจัยนี้ส่วนใหญ่เน้นการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนเช่น การท่องเที่ยวชุมชน การ

ผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่ตั้งเสน่ห์แห่งภูมิปัญญา วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ซึ่งผู้สูงอายุ
คุ้นเคยเป็นอย่างดี มาใช้เป็นฐานในการสร้างรายได้และกระจายรายได้ภายในชุมชน

5. การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ ควรส่งเสริมควบคู่กับการส่งเสริมด้าน
ทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ เช่น การพัฒนาทักษะด้านการอ่าน การฟัง การค้นคว้าด้วย
คอมพิวเตอร์ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในชีวิตประจำวัน การพัฒนาความสามารถในการใช้
แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เป็นต้น การพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ จะช่วยส่งเสริมการ
เรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้สูงอายุในการวิจัยนี้เรียนรู้การใช้
เทคโนโลยีสารสนเทศ สื่อสังคมออนไลน์ในการส่งเสริมการขายผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม อีกทั้งเรียนรู้
การหาข้อมูลจากเครือข่ายทางอินเทอร์เน็ตในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วย

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้มีพื้นฐานจาก 1) โครงการวิจัยเรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต
ของผู้สูงอายุในพื้นที่เกาะที่สมาชิกในครัวเรือนย้ายถิ่นไปทำงานในประเทศมาเลเซีย และ
2) โครงการวิจัยเรื่อง ชีวิตทางสังคมและการทำงานของผู้สูงอายุในพื้นที่เกาะที่สมาชิกใน
ครัวเรือนย้ายถิ่นไปทำงานในประเทศมาเลเซีย ซึ่งเป็นโครงการย่อยในแผนวิจัยเรื่อง การผาสุก
ของผู้สูงอายุในพื้นที่เกาะที่สมาชิกในครัวเรือนย้ายถิ่นไปทำงานในประเทศมาเลเซีย ได้รับทุน
สนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยทักษิณ พ.ศ. 2560

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
(2553). *แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1*
พ.ศ. 2552. กรุงเทพมหานคร: เทพเพ็ญวานิชย์.
- จุฬารัตน์ แสงทอง. (2560). สังคมผู้สูงอายุ(อย่างสมบูรณ์): ภาวะสูงวัยอย่างมีคุณภาพ. *วารสาร*
รัฐสมัยแ, 38(1), 6-28.
- ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลตันหยงโป. (6 กันยายน 2561). การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอด
ชีวิตเพื่อการพึ่งพิงตนเองได้ของผู้สูงอายุในตำบลตันหยงโป อำเภอเมือง จังหวัดสตูล.
(คันสนีย์ จันทรอานูภาพ, ผู้สัมภาษณ์)
- ปิยะ ศักดิ์เจริญ. (2558). องค์ประกอบสำคัญที่ช่วยการเรียนรู้ตลอดชีวิต. *วารสารครุศาสตร์*,
43(2), 141-156.
- ภูมิ โชคเหมาะ และคณะ. (2554). กฎหมายการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในประเทศ
ไทย. *บทบัณฑิตย*, 67(2), 1-24.

- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2560). รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2559. กรุงเทพมหานคร: พรินเทอรี่.
- เล็ก สมบัติ และคณะ. (2554). *ภาวะสูงวัยอย่างมีคุณภาพประโยชน์กับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจในประเทศไทย. ทูสนับสนุนจากสำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- เลขานุการสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นหยงโป. (6 กันยายน 2561). การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการพึ่งพิงตนเองได้ของผู้สูงอายุ ในตำบลต้นหยงโป อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. (คันสนีย์ จันทรอานุกาพ, ผู้สัมภาษณ์)
- คันสนีย์ จันทรอานุกาพ และจ่านงค์ แรกพินิจ. (2561). การยั่งคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุในพื้นที่เกาะบริเวณชายแดนไทย-มาเลเซีย. *วารสารอินทนิลทักษิณสาร*, 13(3), 143-163.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556). *การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553 - 2583*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ. (2554). *การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- Amoss P. . (1981). *Coast Salish elders. In P.T. Amoss & S. Harrell (Eds.) Other ways of growing old: Anthropological perspectives*. Stanford CA: Stanford University Press.
- Hooyman N.R. & Kiyak H.A. (2002). *Social gerontology: A multidisciplinary perspective*. Boston: Allyn and Bacon.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs Population Division. (2016). *World Population Prospect the 2015 Revision*. New York: United Nations.